

Цифрлық трансформацияның әсерінен жоғары оқу орындарындағы ішкі аудитті ұйымдастырудың өзгерістері

А.Қ. Бимағамбет

"Есеп және аудит" мамандығы бойынша 2 курс магистранты

bimagambet1907@mail.ru

Бөкетов университеті, Қарағандық.

Түйіндеме: Мақалада цифрлық трансформация жағдайында жоғары оқу орындарындағы ішкі аудитті ұйымдастырудың өзгерістері қарастырылады. Цифрландыру жоғары оқу орындары қызметінің барлық аспектілеріне, соның ішінде басқару, бақылау және процестердің тиімділігін бағалауға айтарлықтай әсер етеді. Ішкі аудиттің мақсаттары мен міндеттерін өзгертуге, дәстүрлі әдістерден жасанды интеллект, үлкен деректерді талдау және блокчейн сияқты заманауи технологияларды қолдануға негізделген инновациялық тәсілдерге көшуге ерекше назар аударылады. Ұйымдастырушылық өзгерістердің кадрлық әлеуетті дамыту, автоматтандырылған жүйелерді енгізу және аудит әдістемелерін жаңарту сияқты негізгі аспектілері қарастырылды. Жұмыста басқарудың ашықтығын қамтамасыз етудегі, тәуекелдерді азайтудағы және жоғары оқу орындары қызметінің тиімділігін арттырудағы ішкі аудиттің стратегиялық рөлі атап көрсетілген.

Кілт сөздер: ішкі аудит, жоғары оқу орындары, цифрландыру, тәуекелдерді басқару, цифрлық технологиялар, аналитикалық платформалар, роботтық процесті автоматтандыру (RPA), жасанды интеллект (AI) және машиналық оқыту (ML), блокчейн, бұлтты технологиялар.

Цифрлық экономика жағдайында ұйымдар қызметінің барлық салалары, соның ішінде білім беру мекемелері айтарлықтай өзгерістерге ұшырайды. Жоғары оқу орындары (ЖОО) білім беру жүйесінің негізгі элементтері ретінде мамандарды оқытып қана қоймай, сонымен қатар мемлекеттік және коммерциялық құрылымдарды қоса алғанда, сыртқы ортамен белсенді өзара іс-қимыл жасайды. Сондықтан да ЖОО әлеуметтік-экономикалық жүйенің маңызды қатысушылары ретінде өздерінің ішкі процестерін цифрлық дәуірдің жаңа жағдайларына бейімдеу қажет. Мұндай жағдайларда жоғары оқу орындарына өзгерістерге тиімді бейімделіп қана қоймай, басқарудың ашықтығын, ресурстарды бақылауды және тәуекелдерді барынша азайтуды қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін ішкі аудит жүйесі ерекше маңызға ие болады.

Ішкі аудит – ұйымның жұмысын жетілдіруге бағытталған сенімділік пен кеңес беру бойынша тәуелсіз және объективті қызмет. Ішкі аудит жүйелі, дәйекті тәсілдерді қолдану арқылы ұйымның алға қойған мақсаттарына қол жеткізуіне, ұйымды басқару, тәуекелдерді басқару және ішкі бақылау тиімділігін бағалау мен арттыруға ықпал етеді [1].

Цифрлық экономика жағдайындағы ішкі аудиттің негізгі мақсаты – ұйымның тұрақты дамуына ықпал ете отырып, заманауи технологияларды енгізу және бақылау арқылы ашықтықты, тәуекелдерді басқаруды және нормативтік талаптардың сақталуын қамтамасыз ету. Цифрлық трансформация ішкі аудиттің мақсаттарын кеңейтеді, оны тек бақылау және бағалау құралдары ғана емес, сонымен қатар білім беру ұйымының бәсекеге қабілеттілігін және беделін арттыратын, жаңа сын-қатерлерге бейімделудің және тұрақтылықты қамтамасыз етудің маңызды стратегиялық басқару элементі етеді.

Ішкі аудиттің негізгі міндеттерінің бірі ресурстарды пайдалану тиімділігін бақылау, тәуекелдерді барынша азайту және белгіленген стандарттардың, заңнама мен нормативтік актілердің талаптарына сәйкестігін қамтамасыз ету. Цифрландыру жағдайында бұл міндет, деректердің өсіп келе жатқан көлемімен, ақпаратты жедел талдау қажеттілігімен және оларды басқару шешімдеріне біріктіру қажеттілігімен қиындайды. Бұл қолданыстағы тәжірибелерді мұқият талдауды, аудиторлық іс-шараларды жоспарлау мен өткізудің жаңа тәсілдерін енгізуді, тиісті құзыреті бар мамандарды даярлауды және ішкі аудит жүйесінде айтарлықтай

ұйымдастырушылық өзгерістерді талап етеді. Цифрлық трансформацияның әсерінен ішкі аудиттің ұйымдастырушылық өзгерістерін бірнеше негізгі бағыттарға бөлуге болады.

1. Аудит әдістемесін өзгерту. Цифрландыру дәстүрлі іріктемелік талдаудан аналитикалық құралдар мен машиналық оқыту технологияларын қолдану арқылы қол жеткізілетін деректердің толық массивін талдауға көшуді талап етеді. Ішкі аудит негізгі процестер мен жүйелерді үздіксіз бақылау арқылы тәуекелдердің алдын алуға бағытталған неғұрлым белсенді процеске айналады. Бұл ауытқуларға жауап беру уақытын азайтуға және ресурстарды оңтайландыруға, сонымен қатар, болжамды талдауды енгізу фактіден кейін ғана емес, ықтимал проблемаларды ерте анықтауға ықпал етеді және дәстүрлі мерзімді бақылаудың орнына проблемаларды жедел анықтау мен жоюды қамтамасыз ететін үздіксіз мониторинг қолданылады.

2. Ішкі аудит құрылымын өзгерту. Ішкі аудиттің ұйымдастырушылық құрылымы икемді және функционалды өзара әрекеттесуге бағытталған болады. Дәстүрлі иерархиялық модельдер сыртқы және ішкі ортаның өзгеруіне жедел жауап беруге мүмкіндік беретін орталықтандырылмаған немесе матрицалық құрылымдарға жол береді. Деректерді жинау және оларды алдын-ала талдау сияқты жеке функцияларды орталықтандыруға немесе мамандандырылған цифрлық құзыреттілік орталықтарына беруге болады, бұл бөлімшенің тиімділігін арттырады.

3. Кадр құрамын өзгерту. Ішкі аудиттің өзгеруі қызметкерлердің біліктілігіне қойылатын талаптардың өзгеруімен қатар жүреді. Дәстүрлі аудиторлық дағдылардан басқа, цифрлық технологиялар, деректерді талдау, бағдарламалау және жасанды интеллект құралдарымен жұмыс істеу құзыреттері қажет. Мультидисциплинарлық білімі бар, аудит жүргізіп қана қоймай, аналитикалық жүйелерді жобалауға және конфигурациялауға қатыса алатын мамандардың рөлі артып келеді. Мұндай құзыреттерге қажеттілік кадрларды оқыту мен қайта даярлауға инвестицияларды, сондай-ақ сыртқы сарапшыларды тартуды ынталандырады.

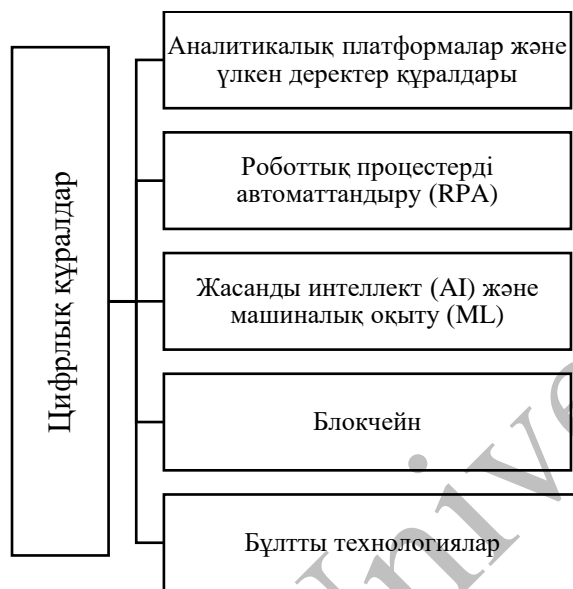
4. Жаңа құралдар мен технологияларды қолдану. Цифрлық технологиялар ішкі аудитті өзгертуде шешуші рөл атқарады. Деректерді талдауға арналған мамандандырылған бағдарламалық жасақтаманы, бизнесті талдау платформаларын және процестерді автоматтандыру құралдарын енгізу аудиторлық зерттеулердің дәлдігін, жеделдігі мен тереңдігін едәуір арттыруға мүмкіндік береді. Роботтық процесті автоматтандыру (RPA) технологиялары қайталанатын тапсырмаларды орындау үшін белсенді қолданылады, бұл қызметкерлерге аудиттің стратегиялық аспектілеріне назар аударуға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект және машиналық оқыту деректердің үлкен массивтерін талдау, ауытқуларды анықтау және болжамды модельдерді қалыптастыру үшін қолданылады.

Осылайша, цифрлық трансформация ішкі аудиттің кешенді ұйымдастырушылық өзгерістеріне әкеледі, оның әдістемесін, құрылымын және кадрлық құрамын өзгертеді. Бұл өзгерістер жоғары оқу орындарына ішкі аудитті цифрлық трансформация жағдайларына бейімдеуге, процестерді бақылауды күшейтуге, аудиторлық қызметтің тиімділігін арттыруға, тәуекелдерді азайтуға және басқару тиімділігін арттыруға, оның цифрлық экономикадағы стратегиялық рөлін күшейтіп, ұйымның тұрақтылығы мен бейімделуіне ықпал етеді. Нәтижесінде ішкі аудит тек бақылау құралы ғана емес, білім беру ұйымының тұрақты дамуы мен бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін стратегиялық функция болады.

Нәтижелі трансформациялау үшін жоғары оқу орындарының ішкі аудиті заманауи цифрлық құралдарды пайдалануы қажет. Оларды қолдану талдаудың дәлдігін арттыруға, деректердің ашықтығын қамтамасыз етуге, тексеру уақытын азайтуға көмектеседі және де қолданылатын құралдар цифрлық ортаның заманауи талаптарына сәйкес келуі, деректерді өңдеудің жеделдігін және ақпаратты қорғаудың жоғары дәрежесін қамтамасыз етуі тиіс. Жоғары оқу орындарының ішкі аудит жүйесінде қолдануға болатын негізгі цифрлық құралдарды қарастырайық (Сурет 1).

1. Аналитикалық платформалар және үлкен деректер құралы. Ол қысқа уақыт ішінде деректердің үлкен көлемін талдау мүмкіндігімен сипатталады. Бұл технологияны «мәліметтер базасының бағдарламалық жасақтамасының типтік құралдарының түсіру, сақтау, басқару және

талдау мүмкіндіктерінен тыс болатын мәліметтер жиынтығы» деп анықтауға болады [2]. Аналитикалық платформалар және үлкен деректер құралы ұсынатын мүмкіндіктердің арқасында аудитор ауытқуларды анықтауды, алаяқтықты, операциялық тәуекелдерді жақсырақ басқара алады. Мысалы, Power BI, Tableau, Qlik Sense сияқты платформалар, сондай-ақ Hadoop және Apache Spark сияқты үлкен деректерді талдау құралдары аудиторларға нақты уақыт режимінде егжей-тегжейлі талдау жасауға мүмкіндік береді. Бұл тексеру процесін жылдамдатады, дәлдікті жақсартады және ауытқуларға немесе күдікті транзакцияларға тезірек жауап беруге мүмкіндік береді.

Сурет 1. Ішкі аудит жүйесінде қолдануға болатын негізгі цифрлық құралдар
Е с к е р т у – дереккөз[2, 3]

2. Роботтық процестерді автоматтандыру (RPA). RPA күнделікті және уақытты қажет ететін тапсырмаларды, құжаттарды тексеру және есептерді толтыру сияқты процестерді автоматтандыруға мүмкіндік береді. RPA көмегімен деректерді жинауға, құжаттарды салыстыруға, есептерді қалыптастыруға және адамның минималды қатысуымен басқа да қайталанатын операцияларды жасауға болады. Бұл аудиторларды монотонды операцияларды орындаудан босатады және стратегиялық маңызды аспектілерге назар аударуға мүмкіндік береді. UiPath, Blue Prism, Automation Anywhere сияқты RPA құралдары адам факторына қатысты қателіктердің ықтималдығын азайтуға, жоғары жұмыс жылдамдығын қамтамасыз етіп, оның сапасын жақсартуға және шығындарды азайтуға, аудиторларға тәуекелдерді талдау және бизнес-процестердің тиімділігін бағалау сияқты тексерудің стратегиялық маңызды аспектілеріне назар аударуға мүмкіндік береді.

3. Жасанды интеллект (AI) және машиналық оқыту (ML) алгоритмдерінің мүмкіндіктерін пайдалана отырып, аудиторлар аудиторлық процедураларды оңтайландыруға, ауқымды деректер жиынтығын талдауға, тәуекелдерді бағалау процестерін жақсартуға және анықтауға ықпал етуі мүмкін. Жасанды интеллект (AI) үлкен деректерді біріктіруді, бұлтты есептеулерді және сыртқы тәжірибеге де, жеке оқытуға да негізделген машиналық оқыту әдістерін тиімді пайдаланады. Бұл технологиялар жасырын заңдылықтарды анықтауға, логикалық қорытынды жасауға және аномалияларды немесе күдікті транзакцияларды жедел анықтауға мүмкіндік береді, бұл оларды ішкі аудит үшін қажет етеді. Жасанды нейрондық желілерге негізделген алгоритмдер ерекше мәнге ие. Олар негізгі ауытқуларды, тәуекел аймақтарын және сәйкессіздіктерді анықтай отырып, қаржылық және қаржылық емес ақпараттың үлкен көлемін талдауға мүмкіндік береді. Бұл аудит процесін едәуір жылдамдатады, оның дәлдігі мен сапасын арттырады. AI және ML қолдану аудиторлық тәсілді өзгертеді, оны тәуекелдерді тиімді

басқаруға және ұйымның стратегиялық міндеттерін қолдауға қабілетті жоғары технологиялық процеске айналдырады.

4. Блокчейн технологиясы қаржылық операциялар, заңды міндеттемелер, меншік құқықтары туралы мәліметтерді сақтауға мүмкіндік береді. Бұл толық ашықтық пен жалпыға бірдей қол жетімділікті қамтамасыз етеді, сонымен бірге кез-келген бұзушылықтан және бұрмаланудан сенімді қорғайды[3]. Мысалы, жүйе күдікті транзакциялар анықталғаннан кейін бірден мүдделі тараптарға автоматты түрде хабарлауы мүмкін. Көмекші құжаттаманы (келісімшарттар, келісімдер, жеткізілім тапсырыстары, шот-фактуралар) қоса алғанда, аудиторлық дәлелдемелерге қол жеткізу аудит процесін едәуір жеделдетеді. Блокчейн барлық транзакциялардың толық тарихын сақтауды қамтамасыз етеді, бұл олардың жасалу фактісін растауға ғана емес, сонымен қатар операциялардың толық ашықтығын сақтауға мүмкіндік береді.

Бұл технологияның мәні ақпаратты компьютерлік желіде шифрланған және таратылған дәйекті деректер блоктары түрінде беру болып табылады. Мұндай технологиялар блокчейн негізінде жүргізілетін аудиттелетін тұлғаның транзакцияларының ашықтығын арттыру үшін негіз болып табылады. Блокчейндегі деректердің өзгермейтіндігіне әрбір жаңа блокта алдыңғыға сілтеме болғандықтан қол жеткізіледі. Бұл ақпараттың сенімділігінің жоғары деңгейін қамтамасыз ете отырып, бұрыннан қосылған транзакцияларды жою немесе өзгерту мүмкіндігін жояды. Сондай-ақ, бұл технология қазіргі уақытта аудиторлар қолмен жүзеге асыратын сыртқы растау процесін оңтайландыруға мүмкіндік береді.

5. Бұлтты технологиялар аудиттің икемділігі мен ұтқырлығын қамтамасыз етуге, географиялық орналасуына қарамастан нақты уақыт режимінде тексерулер жүргізуге және ақпарат алмасып, деректерді орталықтан сақтауға мүмкіндік береді. Бұл басқа жүйелермен және құралдармен интеграцияны жеңілдетеді және аудиторларға ақпаратты тезірек жинауға, талдауға және өңдеуге, инфрақұрылымды жаңартуды қажет етпестен деректер көлемінің өсуіне бейімделуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұлтты технологиялар заманауи шифрлау әдістері, кіруді басқару жүйесі және ақаулар немесе кибершабуылдар кезінде деректерді қорғау арқылы қауіпсіздіктің жоғары деңгейін қамтамасыз етеді. Бұл артықшылықтар бұлтты технологияны заманауи ішкі аудиттің негізгі элементіне айналдырады, оның жеделдігіне, дәлдігіне және тұрақтылығына ықпал етеді.

Осылайша, жоғары оқу орындарындағы цифрлық трансформация ішкі аудит үшін жаңа сын-тегеуріндер мен мүмкіндіктерді қалыптастырады. Цифрлық технологиялардың көмегімен ішкі аудитор бағалауды қажет ететін салаларға көбірек уақыт бөлу арқылы өзгерістер жағдайында білім беру қызметінің сапасын, ЖОО тұрақтылығын және басқару тиімділігін арттырады. Нәтижесінде ішкі аудит бақылау құралына ғана емес, сонымен қатар цифрлық экономика жағдайында оның бәсекеге қабілеттілігі мен орнықты дамуын қамтамасыз ететін ЖОО стратегиясының маңызды элементіне айналады.

Әдебиеттер тізімі

1. Ішкі Аудиттің Халықаралық Стандарттары [global-internal-audit-standards](#)
2. Karimallah Khawla, Drissi Nicham. Effects of digitalization on internal audit activities and practices: a systematic literature review. The Journal of Namibian Studies - History, Politics, Culture Vol 36 (2023): Special Issue 2 1826. – p. 183.
3. А.С. Жидков, А.В. Литвинюк. Перспективы использования цифровых технологий в аудиторской деятельности. Вестник Московского университета имени С.Ю. Витте. Серия 1. Экономика и управление. 2021. № 1 (36). – с. 91.